

RINGSPÄNNEN/HÄSTSKOFORMADE SPÄNNEN, GÅVOGIVNING OCH KONTAKTERNA MELLAN MÄLAROMRÅDET OCH SYDVÄSTRA FINLAND UNDER VIKINGATID

INLEDNING

Från så gott som alla förhistoriska perioder finns indikationer på kontakter mellan Mälardistriktet och det sydvästfinska området (Gustin in print a). En period som uppvisar utvecklad interaktion inom hela Östersjöregionen är vikingatid. Att grupper i sydvästra Finland och Mälardistriktet också då varit direkt eller indirekt kontakt med varandra visas av flera föremålsgrupper så som vissa typer av runda spännen samt ringspännen med piggförsedda knoppar (Gustin in print a; Roslund in print). För dessa båda föremålsgrupper ligger kärnområdet i sydvästra Finland. I denna artikel kommer fokus att ligga på ringspännen med piggförsedda knoppar, vilka i Finland benämns hästskoformade spännen med piggförsedda knoppar. Fortsättningsvis kommer dock den svenska termen att användas.

Under vikingatid förekom ett antal olika ringspännestyper i Mälardistriktet. För de flesta av dessa är det svårt att avgöra proveniensens alternativt tydliga influensområden. Undantaget utgörs av ringspännen med piggförsedda knoppar. Detta faktum gör dem till lämpligt studieobjekt när det gäller de vikingatida kontakterna mellan Finland och Mälardistriktet. De förslag som tidigare framlagts om varför dessa ringspännen förekommer i Mälardistriktet har gjort gällande att de tillhört personer som migrerat från sydvästra Finland (Kivikoski 1938:245; Lehtosalo-Hilander 1991:69). Kan en fördjupad genomgång av materialet finna stöd för denna hypotes eller visar ringspännenas kontexter på andra tänkbara förklaringar till förekomsten i Mälardistriktet?

Inledningsvis kommer föremålsgruppen ringspännen att presenteras. Därefter behandlas ringspännen med piggförsedda knoppar samt kontexterna för de exemplar som påträffats i Birka och i Mälardistriktet. I detta sam-

manhang diskuteras även genus och social status för de som gravlagts med spännena. Slutligen kommer frågan om vilken typ av interaktion som dessa ringspännan kan utgöra tecken på att beröras.

RINGSPÄNNEN

Ringspännan eller hästskeformiga spännan som de alltså kallas i Finland, betecknar ett föremål som består av en bygel samt en nål. Termen ringspännan har ibland använts i en vid betydelse och då även innefattat ringnålar. Ringspännan och ringnålar är mycket nära besläktade föremålsgrupper och har flera gemensamma drag. Influensområdena för de ringnålar och ringspännan som förekommer i Norden skiljer sig emellertid åt. Medan ringnålar framför allt har västliga och insulära influenser har influenserna till ringspännan främst kommit från östra Östersjöområdet och andra östliga områden (Ginters 1984; Tsigaridas Glørstad 2010:20 med ref.).¹ Ibland behandlas de båda spännestyperna som en och samma föremålsgrupp, men eftersom detta arbete är inriktat mot det östliga materialet kommer jag att skilja på de båda typerna (så även Kivikoski 1951; Salmo 1956, Stenberger 1958:57; Lehtosalo-Hilander 1982b; Thunmark-Nylén 1984; Graham-Campbell 1984; Carlsson 1988).

För ett stort antal regioner och länder i Östersjöområdet finns översikter där ringspännan har behandlats (till exempel Tallgren 1925; Kivikoski 1938, 1951, 1973; Salmo 1956; Lehtosalo-Hilander 1982b, 1991; Thunmark-Nylén 1983; 2006; Ginters 1984; Thålin 1984; Kirme 1986; Carlsson 1988; Žulkus 1997). Av sammanställningarna framgår att ringspännan i Östersjöregionen uppvisar en rad variationer när det gäller utformningen.² En detalj som varierat stort är ändarna på byglarna. Anders Carlsson, som typologiserat ringspännan på Gotland, har kunnat urskilja åtta huvudtyper av ändar; upprullade, facetterade, trattformiga, vallmoformiga, djurhuvudformiga, blomformiga, kombinerade samt breda bygelavslutningar. Dessutom förekommer slutna ringspännan (Carlsson 1988: 15f.). Samtliga typer av uppräknade ändavslutningar förekommer också i det finska materialet.

Av det stora antal ringspännan som påträffats i gravar i Norden går det att sluta sig till att detta spänne var ett av vikingatidens vanligaste smycken. Bara från Gotland föreligger närmare 2000 exemplar och i Finland har ca 800 exemplar tillvaratagits (Lehtosalo-Hilander 1982b:100–107; Thunmark-Nylén 2006:96).

Två av de vanligaste ringspännestyperna i norra Östersjöområdet utgörs av de med upprullade ändar respektive facetterade knoppar. Varifrån de ring-

spännen med upprullade ändar härrör som påträffats i Birka har kort berörts av Valdemars Ginters. Han menar att Gotland och Finland är de troligaste alternativen.³ Även när det gäller ringspännen med facetterade knoppar menar Ginters att mertalet av de i Birka påträffade exemplaren utgörs av importen som kommit direkt eller indirekt från Gotland och att det där skett en tillverkning efter östliga förlagor (Ginters 1984:26, 29f.). Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander har dock framhållit att en viss produktion av dessa ringspännen också kan ha förekommit på finskt område (Lehtosalo-Hilander 1982b:101).

Frågan om var och hur olika ringspännen tillverkats är dock långt ifrån utredd. Att gå vidare med denna fråga är en angelägen forskningsuppgift som förutsätter en detaljerad undersökning av spännenas morfologi. En fruktbar metod skulle kunna vara att studera och jämföra stämplarna på ringspännen från olika områden.

RINGSPÄNNEN MED PIGGFÖRSEDDE KNOPPAR

Det föreligger emellertid en typ av ringspännen i Mälmarregionen för vilken proveniens eller influensområde kan fastställas med större säkerhet än i fallen ovan. Kärnområdet för ringspännestypen återfinns tydligt i sydvästra Finland. På denna ringspännestyp är ändknopparna piggförsedda och ofta också facetterade (fig. 1).⁴ Även på själva bygeln kan knoppar med piggar i vissa fall förekomma. Bygeln kan vara såväl dekorerad som odekorerad (Salmo 1956:36). Om ringspännen av denna typ skriver Ella Kivikoski att "...die Form kan mit Recht als finnisch bezeichnet werden" och Helmer Salmo "Die typische Hufeisenfibeln mit genoppten Knöpfen ist ganz finnisch" (Kivikoski 1973:96 Abb. 696; Salmo 1956:40). Att ringspännestypen betecknats som typiskt finsk har bland annat sin grund i att de piggar som finns på ringspän-

nena även förekommer på andra föremål vars geografiska tyngdpunkt återfinns inom dagens finska område.⁵

Figur 1. Ringspänne med piggförsedda och facetterade knoppar. En knapp saknas. Spännets diameter uppgår till 6,5 cm. Ringspännet kommer från en grav i Birka som efter utgrävaren Alexander Seton benämns Seton grav VI. Foto författaren.

Figur 2. Karta visande utbredningen för ringspännan med piggförsedda knoppar (från Lehtosalo-Hilander 1982:103, fig. 31).

Föremålsgruppen ringspännena med piggförsedda knoppar har tidigare behandlats av framför allt finländska forskare så som Ella Kivikoski, Helmer Salmo och Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander (Kivikoski 1938; 1951; 1973; Salmo 1956; Lehtosalo-Hilander 1982b; 1991). Andra som behandlat denna ringspännestyp är Valdemars Çinters och Harry Thålin (Çinters 1984; Thålin 1984).

I Finland har ringspännan med piggförsedda ändknoppar framför allt påträffats i västra Finland och Tavasteland med en kraftig koncentration till Vakka-Finland, det vill säga norra delen av Egentliga Finland (fig. 2). Exemplar av denna ringspännestyp har dessutom påträffats i såväl Karelen som Österbotten. Den genomgång som Kivikoski gjorde för verket *Die Eisenzeit Finlands*, visade att sammanlagt 100 exemplar av denna ringspännestyp hade påträffats på finsk mark (Kivikoski 1973:96). Senare utkomna arbeten talar om över hundra exemplar (Lehtosalo-Hilander 1982b:102). De senaste decenniernas utgrävningar och den metalldetektering som företagits i Finland kan emellertid ha medfört att det reella antalet numera är än högre och spridningsbilden kan se annorlunda ut. Genomgångar av materialgruppen, efter den som Lehtosalo-Hilander gjorde i början på 1980-talet, har inte publicerats men skulle vara mycket önskvärda.

RINGSPÄNNEN MED PIGGFÖRSEDDA KNOPPAR UTANFÖR FINLAND

Ringspännan med piggförsedda knoppar har även påträffats utanför dagens finska område. Inom Mälårregionen, inklusive Gästrikland,⁶ har åtta ringspännan med piggförsedda knoppar påträffats på olika platser (fig. 3).⁷ Dessutom finns denna typ av spänne i sju Birkagravar. I ytterligare en Birkagrav finns dessutom en avhuggen facetterad och piggförsedd knopp vilken sannolikt använts som vikt (Thålin 1984; Gustin in print a).⁸

Minst fem exemplar av spännetyper har påträffats i Norrland. Flera exemplar föreligger även från Nordnorge. Österut har typen påträffats i Ladogaområdet samt i Olonets-distriktet i ryska Karelen (Kivikoski 1938:242; Salmo 1956:40).⁹ Enstaka exemplar föreligger även från Ojat, en biflod till Svir i nordvästra Ryssland. Även på ön Berezan vid Dnjepers mynning har ett exemplar påträffats (Kivikoski 1938: 243 med referenser; Salmo 1956:40).

I Baltikum där ringspännan var en vanlig smyckestyp under vikingatid noterade Salmo inga ringspännan med piggförsedda knoppar i den genomgång han publicerade på 1950-talet (Salmo 1956:40). Med tanke på att det var över 50 år sedan genomgången gjordes kan situationen ha förändrats. Det är dock påfallande att ringspännestypen tycks vara relativt ovanlig i östra Östersjöområdet; från Gotland föreligger endast fyra exemplar (Carlsson 1988:22; Thunmark-Nylén 2006:100). Från södra Östersjökusten, närmare

bestämt från dagens tyska område, föreligger ett fåtal exemplar (Müller-Wille 1987:53; Lehtosalo-Hilander 1991:69).

Figur 3. Kartan visar var ringspännan med piggförsedda knoppar påträffats i Mälårregionen. Av kartan framgår att ringspännestypen förekommer i Birka, längs Fyrisleden i Uppland, i norra Uppland samt utmed Gästriklands södra kusttrakter.

Var de piggförsedda ringspännena som påträffats på svenskt område har tillverkats är omdiskuterat. Salmo menade, utan att närmare redovisa grunden för sina slutsatser, att av de ringspännerna med piggförsedda knoppar som påträffats i Birkagravarna, har de i Bj 478, 480 och 1057 tillverkats på finskt område, medan ornamenteringen på de andra ringspännena med piggförsedda knoppar avviker från de som förekommer i Finland (Salmo 1956: 38–41). Dock förekommer till exempel de punktögon som återfinns på de piggförsedda knopparna till ringspännet i Bj1053B även på ringspännerna från finskt område (jfr t ex Kivikoski 1973 Tafel 78:696). Valdemärs Ginters, den arkeolog som senast analyserat ringspännena från Birkas gravar, har också hävdad att alla piggförsedda ringspännerna som påträffats i Birka härrör från finskt område (Ginters 1984:28). Detta bör också gälla merparten av de ringspännerna med piggförsedda knoppar som påträffats i övriga Mälardalen eftersom de inte kan sägas avvika från exemplar som påträffats på finskt område eller i Birka.

TIDSMÄSSIG FÖREKOMST

När det gäller den tidsmässiga förekomsten för ringspännerna med piggförsedda knoppar råder delvis delade meningar. Salmo har hävdad att något enstaka exemplar möjligen skulle kunna dateras till slutet av 800-talet men att de piggförsedda ringspännena huvudsakligen hör hemma i 900-talet (Salmo 1956:41). Kivikoski har en vidare datering av de piggförsedda ringspännerna. Hon hävdar att de härrör från tiden 850–1000 och menar dessutom att det finns exemplar i Finland som kan ha än senare datering (Kivikoski 1938:243; 1963:80). Lehtosalo-Hilander, den arkeolog som senast diskuterat föremålstypen, har gett olika dateringar utifrån förekomsten i Luistari. I de tidiga publikationerna hävdades att ringspännestypen började komma i bruk i Finland vid början av 900-talet (Lehtosalo-Hilander 1982b:102; 1991:67), medan det i en senare volym anges att en av de gravar som innehåller ett piggförsett ringspänne härrör från 800-talets första hälft (Lehtosalo-Hilander 2000:206). Salmo, Kivikoski och Lehtosalo-Hilander baserar sina dateringar på typologin för övriga föremål i de gravar där det förekommer ringspännerna med facetterade knoppar. Det bör nämnas att det inte är helt ovanligt att föremål från äldre generationer nedlagts i gravar (t ex Arwill-Nordbladh 2008). Därför skulle möjligen enstaka tidiga dateringar, endast baserade på ett eller två föremål i de ringspännensförande gravarna, kunna ge en missvisande bild av när piggförsedda ringspännerna började uppträda. Den grav Lehtosalo-Hilander menar tillhör 800-talets första hälft innehåller t ex få

föremål och det föreligger inte heller någon utförlig argumentation för den tidiga dateringen.

De dateringar som ges i äldre studier kan dessutom i vissa fall vara inaktuella eftersom de föremålstyper som ligger till grund för dateringarna kan ha omdaterats. Till exempel anger Lehtosalo-Hilander ett mycket vidare tids-
spann för förekomsten av lansspetsar av typ E än Kivikoski. Det vidare tids-
pannet skulle kunna påverka dateringen av en de gravar med piggförsedda
ringspännen som Kivikoski ansett tillhöra 800-talet (Lehtosalo-Hilander
1982b:30). Oklarheterna kring de tidigaste dateringarna för ringspännen
med piggförsedda knoppar i Finland visar att frågan om när dessa ringspän-
nen börjar uppträda skulle behöva utredas på nytt.

Som jämförelse till de ovan nämnda dateringarna kan nämnas att det i
Birka och Mälarenregionen har varit möjligt att datera 9 av de sammanlagt 15
gravar där ringspännestypen påträffats (se tabell 1). Dateringen grundar sig
på typologin för övriga föremål i de ringspännesförande gravarna och har
främst hämtats från materialpresentationer i publikationerna *Birka II:1-3*
(Arwidsson 1984; 1986; 1989). Utifrån de där föreliggande dateringarna vi-
sade sig alla 9 tillhöra yngre Birkatid, det vill säga en period som brukar an-
ses motsvara 900-talet (jämför Jansson 1984:56). Nämnas kan också att de
andra östliga ringspänna i Birka och Mälarenregionen har ungefär samma
tidshorisont som ringspänna med piggförsedda knoppar. Enligt Thålin
härör ringspänna så gott som undantagslöst från gravar som kan dateras
till yngre Birkatid (Thålin 1984:19).

RINGSPÄNNEN MED PIGGFÖRSEDDA KNOPPAR I MÄLAROMRÅDET; GENUS OCH STATUS

I sydvästra Finland, närmare bestämt i Vakka-Finland och nedre Satakunta,
förekommer ringspänna med piggförsedda ändknoppar i de mest välutrus-
tade gravarna enligt Lehtosalo-Hilander. Hon kopplar dem speciellt till män
som gravlagts med svärd. Dessa män har, av övriga gravföremål att döma, till-
hört den lokala befolkningen (Lehtosalo-Hilander 1991:100; 2000:207). Även
på Åland tycks ringspänna med piggförsedda knoppar sammanhänga med
gravar innehållande svärd och vapen.¹⁰

I vilken typ av gravar har ringspänna med piggförsedda knoppar påträffats i
Mälarenregionen? I Birka innehöll sju gravar hela ringspänna med piggför-
sedda knoppar (tabell 1). I två av gravarna talar övriga föremål för att de
gravlagda är män.¹¹ Ytterligare en grav skulle möjligen kunna vara en mans-
grav.¹² I två fall tycks piggförsedda ringspänna ha tillhört kvinnor.¹³ I ett fall,

Land- skap	Ort	Ringspänne fnr	Diameter	Grav	Genus	Datering	Vapen	Övrigt
Up	Birka	Bj 58	6,5cm	Skelett/kistgr	M?	y Birkatid	-----	silverband, silverhänge med virvelmotiv, en pärla
Up	Birka	Bj 197	----	brandgr	?	?	-----	endast fragment av ringspännet, kam, mynt
Up	Birka	Bj 478	5 cm	Skelett/kistgr	M	y Birkatid	-----	guldband, tungformigt beslag i borrestil
Up	Birka	Bj 480	7,5cm	Skelett/kistgr	F	y Birkatid	-----	silverband, förgyllda ovala spännbucklor, förgyllt treflikigt spänne, korsformat silverhänge, pärlor, pincett, syl, kniv
Up	Birka	Bj 954	5,2cm	kammargr	F	y Birkatid	-----	förgyllda ovala spännbucklor, förgyllt treflikigt spänne, silverhången, mynt många pärlor, nyckel, syl
Up	Birka	Bj 1053B	6,5cm	kammargr	M	y Birkatid	sköld-buckla, 17 pilspetsar	islamiskt mynt, kniv, kam
Up	Birka	Bj 1074	6,5cm	kammargr	M	y Birkatid	lansspets	bronsknappar till kaffan, orientaliska beslag till bälte, börs med vikt och avhuggen facetterad knopp med piggar

Tabell 1. Gravar i Mälmarregionen inklusive Gästrikland innehållande ringspännen med piggförsedda knoppar.

Land- skap	Ort	Ringspänne fnr	Diameter	Grav	Genus	Datering	Vapen	Övrigt
Up	Birka	Seton grav VI/ SHM 474:3	6,5cm	brandgr	M+F	y Birkatid (tid. 900-tal)	svärd, lansspets, pilspetsar	oval spännbuckla, silverhängen, pärlor, bältesbeslag,
Up	Grävsta, Skuttunge sn	SHM 19464:5	9,2 cm	brandgr	?	?	-----	kniv, bronsbleck, två järnbroddar
Up	Grävsta, Skuttunge sn	SHM 19278	6,2 cm	brandgr	F?	y Birkatid		ovala spännbucklor, likarmat bronspänne, beslag av järn, kniv, bodd, spik, glaspärla, keramik
Up	Västana, Älvkarleby sn	UMF fnr 4178	7cm	?	F?	y Birka?	-----	Troligen flera ovala spännbucklor och ett likarmat spänne från samma kontext
Up	Ettinga, Östervåla sn	UMF fnr 5641:3	6cm	?	?	?	-----	
Up	Skeppers- bergshagen, Alsike sn	UMF fnr 315	7cm	Brandgr	F	?	-----	likarmat spänne
Gä	Järvsta, Valbo sn	SHM 18782:34	5cm	Brandgr	?	?	-----	
Gä	Hemlingby, Valbo sn	SHM 19802:1	6cm	Brandgr, Båt	F	y Birkatid	-----	ovala spännbucklor likarmat spänne, östligt influerad örslev, silverbeklädd sax, skrinbeslag o läs, hästutrustning, östersjökeramik

Tabell 1. Gravar i Mälarenregionen inklusive Gästrikland innehållande ringspännen med piggförsedda knoppar.

Seton grav VI, var den ringspännesförande graven sannolikt en dubbelgrav innehållande en kvinna och en man.

Av sju gravar innehållande ringspännen med piggförsedda knoppar i övriga Mälardalsområdet utgjordes två av troliga kvinnogravar.¹⁴ Fyndomständigheten för ringspännet från Västanå, Älvkarleby socken är något oklar, men övriga fynd från samma kontext indikerar att det piggförsedda ringspännet även i detta fall kan ha härrört från en kvinnograv.¹⁵ Något oklara fyndomständigheter gäller även för Grävstagravfältet.¹⁶ Grav SHM 19278 har därför betecknats som "F?" trots att såväl ovala spännbucklor som ett likarmat spänne tillskrivits samma grav. De övriga tre Mälardalsgravarna med ringspännen är däremot svårbestämda när det gäller de gravlagdas genusstillhörighet.

Sammanfattningsvis kan noteras att i Birka förekom ringspännen med piggförsedda knoppar i såväl mans- som kvinnogravar. I övriga Mälardalsområdet tycks denna ringspännestyp företrädesvis kunna kopplas till kvinnogravar. Det kan dock inte uteslutas att spännetyp även funnits i gravar tillhörande män i och med att några gravar inte gått att genusattribuera på grund av få och genusneutrala föremål.

I fråga om social status för den gravlagde är det svårt att dra några helt entydiga slutsatser eftersom gravar innehållande få föremål, så som många brand- och kistgravar, inte alltid är ett tecken på låg social status (se vidare Ljungkvist 2006:37, 40). John Ljungkvist har i sin avhandling diskuterat och försökt urskilja eliter i Mälardalen under yngre järnålder. Ljungkvist framhåller att inte bara monumentalitet i form av högar, kammare och båtar utan även den materiella kultur som fått följa i graven är mycket väsentlig som elitindikator. För mansgravar gäller att graven bör innehålla en kombination av vapen, hästutrustning, ett större antal deponerade djur och hantverksmässigt högkvalitativa objekt. Elitens kvinnogravar utmärks av exklusiva och stora smyckesuppsättningar, importerade föremål så som glaskärl och genom metallbeslagna träskrin samt ett stort antal deponerade djur. Ljungkvist skiljer även mellan en lägre och en högre elit. De sistnämnda har samma utrustning som den lägre eliten men fler importföremål och fler högkvalitativa föremål däribland sådana i guld och silver (Ljungkvist 2006:37-46).

Att det i många fall finns en korrelation mellan med hög social status och ringspännen med piggförsedda knoppar i Birka och Mälardalen framgår av tabell 1. Till de gravar som har tydligt elitindikerande föremål och föremålskombinationer hör tre gravar från Birka, Bj 954, Bj 480 samt Seton grav VI. Till samma kategori kan dessutom graven från Hemlingby, Valbo socken, Gästrikland föras.

Bj 954, som har en mycket utpräglad elitkaraktär, utgörs av en kammargrav. Den höga statusen framgår tydligt av de föremål som fått följa med i

Figur 4. Ringspännet från Hemlingby, Valbo socken, Gästrikland. Spännets diameter är 6 cm. Ringspännet påträffades i en grav tillhörande en kvinna. Graven, en båtbrandgrav, innehöll ett stort antal föremål däribland östersjöfinsk keramik. Foto författaren.

graven; två förgyllda ovala spännbucklor (P51), ett förgyllt treflikigt spänne, ett till hänge omgjort orientaliskt

silverbeslag med spår av förgyllning, ett sköldformat silverhänge, två stycken till hängen omgjorda islamiska mynt samt ett till hänge omgjort Hedebymynt. Dessutom fanns ett stort antal pärlor varav några av karneol och bärnsten. Därutöver framkom flera andra dräkterrelaterade föremål (Arbman 1943:377–379). Bj 954 är också, enligt Nils Ringstedts beräkningar, den 20:e mest föremålsrika kammargraven i Birka. Graven hamnar dessutom på 20:e plats då även andra faktorer så som gravens storlek, konstruktion och läge vägts in (Ringstedt 1997).

Även kvinnograven från Hemlingby, Valbo socken, Gästrikland var på flera sätt en högststatusgrav. Ringspännet (fig. 4) kom från en båtgrav som var del av en stor hög innehållande flera andra gravar. I båtgraven med kvinnan fanns en imponerande föremålsuppsättning om än inga förgyllda smycken. Utöver ringspännet påträffades två ovala spännbucklor, ett likarmat bronsspänne, en stor mängd pärlor samt skaftet till en örslev med östligt fågelmotiv. Därutöver förekom också kam och kamfodral, ett nålhus, en silverbeklädd bygelsax, en pincett, en järnnyckel, en kniv, skrinbeslag och skrinhandtag och hank till ett träämbar. I graven fanns också rembeslag som troligen hörde till hästutrustning (Arbman 1933).

Även Bj 480 och Seton grav VI innehöll en relativt stor mängd elitindikerande föremål. I Bj 480, en kistgrav, fanns bland annat förgyllda ovala spännbucklor med silverbleck och pånitade fågelfigurer (P42), ett silverband, ett förgyllt treflikigt spänne och ett hänge i form av ett silverkors. I Seton grav VI påträffades vapen såväl som fragment av ett antal kvinnosmycken, varav några silverhängen.

Två ytterligare gravar, Bj 58 och Bj 478, innehöll enstaka föremål av ädelmetall. I Bj 1074 påträffades östliga föremål samt vapen och i Bj 1053b fö-

rekom vapen. Den materiella kulturen i dessa gravar kan dock inte ses som elitindikerande utifrån Ljungkvists klassifikation.

Konklusionen gällande status för de som gravlagts med ringspännen med piggförsedda knoppar är att de i ungefär en fjärdedel av fallen förekommer med elitindikerande materiell kultur.

Utifrån sammanställningen i tabell 1 kan det också konstateras att det inte finns ett lika starkt samband mellan manliga vapengravar och ringspännen med piggförsedda knoppar i Birka och Mälarenregionen som i sydvästra Finland och på Åland. Vapen förekom endast i tre av 15 gravar i Mälarenregionen.

VARFÖR PIGGFÖRSEDDA RINGSPÄNNEN I MÄLAROMRÅDET?

Det har lanserats flera olika förklaringar till varför ringspännen med piggförsedda knoppar från sydvästfinskt område förekommer i Mälarenregionen. Kivikoski menade att dessa ringspännen inte utgjorde handelsvaror från Finland utan möjliga souvenirer. Enligt Kivikoski kan ringspännena ha tillhört personer från det sydvästfinska området vilka slagit sig ner i Birka (Kivikoski 1938: 245). Även Lehtosalo-Hilander har hävdats att ringspännena kan indikera en migration. På sydvästfinskt område förekommer som tidigare omnämnts ringspännena med piggförsedda knoppar främst i vapengravar och Lehtosalo-Hilander menar därför att då ringspännen av denna typ påträffas utanför sydvästra Finland representerar de en utvandring av män tillhörande den vapenbärande eliten (Lehtosalo-Hilander 1991:69).

Kivikoski har troligen rätt i att ringspännena inte utgjort handelsvaror. Som framgår av tabell 1 skiljer sig spännenas diameter åt för de ringspännen som påträffats i Birka och i övriga Mälarenområdet. En närmare granskning av dekor, byglarnas utformning samt de piggförsedda knopparnas antal och form visar att det finns en stor variation i materialet. De piggförsedda ringspännena var knappast en massproducerad vara.

Antagandet att denna ringspännestyp representerar män tillhörande en sydvästfinsk vapenbärande elit även utanför Finland bekräftas däremot inte av materialet från Birka och Mälarenregionen. De här gjorda undersökningarna av gravkontexter visar att ringspännen med piggförsedda knoppar endast i ett tre fall, alla från Birka, härrörde från gravar innehållande vapen (Bj 1053B, Bj 1074 och Seton grav VI). I dessa gravar utgörs övriga dräkt detaljer och föremål i graven dock inte av typer som kan anses karaktäristiska för sydvästfinska gravar under vikingatid så som fingerringar, vävda tofsförsedda bälten och spiralornament som sytts fast på dräkterna. Inte heller förekommer de

liar och saxar som var vanliga i sydvästfinska vapengravar i Birkagravarna (jämför Lehtosalo-Hilander 2000:206f.).¹⁷

Förutom i dessa gravar har ringspännestypen påträffats i ytterligare två troliga mansgravar. I dessa fanns dock inga vapen. Båda gravarna är från Björkö och Birka, Bj 58 och Bj 478, och de innehåller endast få dräktdetaljer utöver ringspännets. I Bj 58 fanns en pärla och ett silverhänge med virvelmotiv samt posamentarbete i silver. Bj 478 innehöll ett brickband av guldtråd samt ett remändesbeslag i Borrestil. Dräktdetaljerna i dessa Birkagravar skiljer sig inte från många andra gravar på Björkö.

Ringspännen med piggförsedda knoppar förekommer i ytterligare tio gravar i Birka och övriga Mälarenregionen. I sex av gravarna finns genusindikerande föremål. Som redovisats i föregående avsnitt indikerar föremålen att de gravlagda var kvinnor. Också i dessa fall hade dräktdetaljerna i gravarna skandinavisk karaktär.¹⁸

Sammanställningen över kontexterna för ringspännen med piggförsedda knoppar i Birka och övriga Mälarenregionen stöder alltså inte antagandet att dessa dräktdetaljer härrör från vapenbärande män vilka migrerat från sydvästra Finland. Vad kan då vara förklaringen till att dessa ringspännen förekommer i östra Mellansverige?

Ringspännen med piggförsedda knoppar kan i många fall säkert ha haft samma funktion som andra typer av importföremål; att öka innehavarens status och sociala position. Flera studier har visat att föremål införda från främmande områden användes aktivt för att ideologiskt legitimera den grupp som kontrollerade anskaffning, distribution och bruk (Helms 1988, 1993:165; Lucy 2005:108 with references; Tsigaridas Glørstad 2012:36). Det finns dock även andra möjliga förklaringar som kan fördjupa förståelsen av den mellangruppsliga interaktionen.

ALLIANSER, VÄNSKAP OCH GÅVOGIVNING

”Allianser var livsluft för sagornas islänning, både man och kvinna” skriver Eva Österberg (2007:96). De forskare som studerat vänskap och allianser i det vikingatida och tidigmedeltida samhället har ofta utgått från just de isländska sagorna och det samhälle som framskymtar där. Modern forskning har, enligt Österberg, tenderat att minska släktens betydelse som en sfär av tillit. Istället har betydelsen av de allianser som ingicks framhävts. Av sagamaterialet framgår att det gällde att ha rätt vänner och att knyta rätt familjer till sig för att få hjälp när så behövdes. Allianserna har därför beskrivits som dåtidens livförsäkring. Det var genom dem som de livsviktiga lojaliteterna

kunde säkras. De allianser som främst brukar framhållas är de som skapades genom äktenskap och vänskapsband.¹⁹ Vänskap kunde ingås mellan ojämlika parter såväl som mellan likar och vänskapsallianserna var lika fasta som de som ingåtts via giftermål (Habbe 2005:108; Österberg 2007: 82–99).

Lars Hermansson har i flera sammanhang behandlat den nordiska elitens nätverksbyggande och alliansskapande under vikingatid och tidig medeltid. Enligt Hermansson slöts vänskapsband inte bara mellan personer inom det egna sociala systemet utan allianser ingicks även mellan personer som bodde i områden långt ifrån varandra, det vill säga mellan parter tillhörande skilda sociala system. Att ha fjärran vänner var en betydande statussymbol. Dessa långväga vänskapsförbindelser ingicks ofta, precis som vid andra vänskapsförbund, genom specifika akter och relationerna hölls vid liv genom olika former av gåvoutbyten (Hermansson 2007:72; 2009:130).

Redan Marcel Mauss betonade gåvogivandets centrala betydelse i arkaiska samhällen (Mauss 1925). Mauss och senare forskare har pekat på att när sociala kontrakt upprättades mellan individer och släkter manifesterades ingåendet av alliansen genom ritualiserad och formaliserad gåvogivning. Mottagandet av en gåva förpliktigade till ett återgåldande. Sådan gåvoutväxling var en viktig institution även i det äldre nordiska samhället (t ex Gurevich 1968; Habbe 2005). Detta framgår inte minst av de isländska släktsagorna där gåvogivande är ett frekvent tema. Vid de gåvoutbyten som skildras i sagorna tycks inte arbetsredskap och andra vardagliga föremål ha förekommit. Istället ligger betoningen på de utväxlade föremålens sociala och symboliska värde; de skulle vara extravaganta och ha hög status. Gåvorna utgjordes ofta av ting som inte gick att köpa. I sagorna omnämns bland annat gåvor i form av kappkläder, pälskinn, skepp, guldarmringar, guldringar, högtidsdräkter, svärd samt spännen och bälten av ädla metaller (Habbe 2005:76, 204f.).

Intressant för denna studie är att de skriftliga källorna omnämner kappkläder, det vill säga mantlar, som vanligen förekommande gåvor. När ringspänne påträffas i mansgravar i Norden återfinns de mycket ofta i närheten av höger axel vilket tyder på att de suttit på just mantlar. Zanette Tsigaridas Glørstad har i en intressant avhandling om ringnålar och ringspännen i Norge pekat på att det inte bara från arkeologiska utan också från ikonografiska och skriftliga källor framgår att dessa föremål var mycket tydligt kopplade till och utgjorde en integrerad del av de mantlar som bars av elitens män. Enligt Glørstad var mantlar centrala föremål i gåvoutbyten när ingångna relationer mellan individer skulle stadfästas. Mantlar har i vissa sagor dessutom omtalats med personnamn som visade vem som gett gåvan, ett förhållande som understryker den direkta och personliga förbindelse som gåvan skapade mellan givare och mottagare (Tsigaridas Glørstad 2010:190–205).

Som redan omnämnts kan ringspännen med piggförsedda knoppar kopplas till vapenbärande män i det sydvästfinska området. Ringspännet har därmed varit del av denna grupps materiella manifestation och genom sin framskjutna plats på dräkten bör spännet ha fungerat som en stark symbol för gruppen. Utifrån de analogier som kan göras med bruket av ringnålar och ringspännen som alliansbekräftande gåvor i Norge är det troligt att även de ringspännen med piggförsedda knoppar som påträffats i Birka och Mälarenregionen ingått i ett rituellt gåvoutbyte, i detta fall mellan lokala grupper och vapenbärande grupper i sydvästra Finland.

De ringspännen med piggförsedda knoppar som påträffats i Mälardalen härrör inte bara från mansgravar utan även i många fall från gravar som kan attribueras till kvinnor. Spännetypen gick därmed från att vara en manlig dräktdetalj i sydvästra Finland till att bli en genusneutral dräktdetalj i Mälarenområdet. En av orsakerna till att de piggförsedda ringspännen som kom från finskt område i så pass hög grad bars av kvinnor i Mälarenområdet kan ha berott att det i denna region inte fanns någon utbredd tradition bland män att bära dräktsmycken. Kvinnorna blev därför de som fick bära några av de föremål som manifesterade familjens ingångna allianser.

En liknande tolkning gällande de importerade smycken som påträffats i norska vikingatida kvinnogravar har dock kritiserats av Tsigaridas Glørstad som helt riktigt påtalar att denna förklaringsmodell bortser från de aktiva roller som kvinnor i många fall spelade (Tsigaridas Glørstad 2010:121). Det bör därför framhåvas att de isländska sagorna några gånger omtalar att vänskapsförbindelser ingicks mellan män och kvinnor samt kvinnor emellan. I dessa fall rör det sig nästan alltid om kvinnor från samhällets övre skikt eller om änkor (Sigurdsson 2007:91). I Nordeuropa hade just elitens kvinnor mångsidiga roller under yngre järnåldern. De var levande länkar mellan familjer och släkter; genom sin person förkroppsligade de ingångna allianser och de var nyckelpersoner i skapandet av nätverk. Därmed hade de en betydelsefull roll inom samhällets politiska sfär och som husfru kunde en kvinna även vara i högsta grad aktiv inom denna sfär genom att fungera som representant, diplomat och närmaste rådgivare till sin make (Enright 1996:34; Tsigaridas Glørstad 2010:163). Änkor utgjorde ytterligare en grupp kvinnor som hade vittgående befogenheter. Av de isländska sagorna framgår att änkor hade nästan samma rättigheter som en manlig ledare av hushållet, inklusive den att ingå vänskapsrelationer (Sigurdsson 2007:91). Det därför möjligt att några av de piggförsedda ringspännen som påträffats i Mälarenrådets kvinnogravar representerar den gåvogivning som skedde vid ingåendet av vänskapsallianser. Detta antagande stöds av exempel från de isländska sagorna som visar att just kappor inte bara utgjorde gåvor mellan män utan

att de också var ett föremål som skänktes till kvinnor (Tsigaridas Glørstad 2010:199ff.).

AVSLUTNING

Ringspännen förekom i Birka och Mälarenregionen framför allt under yngre Birkatid, det vill säga under 900-talet. Detta gäller även för ringspännen med piggförsedda knoppar, en ringspännestyp vars kärnområde återfinns i sydvästra Finland. Ringspännen av denna typ har i ett 10-tal fall påträffats i gravar i Birka och Mälarenregionen. 900-talet i Mälarenregionen är, enligt Peter Bratt som studerat maktstrukturerna i detta område under järnålder, ett århundrade som i mycket präglas av politisk och social oro. Den kristna missionen och det folkliga motstånd som den nya religionen gav upphov till var troligen en bidragande orsak till orostiderna. Ytterligare en grund till oron var att nya elitfamiljer framträdde. Dessa familjer manifesterade sina ambitioner och förmågor i förhållande till varandra och till en äldre etablerad elit genom monumentala gravhögar. Under 900-talet kan det möjligen också ha skett en återgång från en samlad kungamakt för hela Mälardalen till flera regionala och lokala herravälden, en situation som enligt Bratt skapade en ökad konkurrens inom eliten och ett ökat behov av att knyta nya allianser (Bratt 2008:174).

Ringspännen var under vikingatid nära förknippade med mantlar. De senare var ett centralt föremål i gåvoutbyten och i stadsfästandet av just allianser. Genom ringspännet kunde bäraren uppvisa en potent symbol som hänvisade till gåvogivningen och ingångna förbund. Förekomsten av ringspännen med piggförsedda knoppar i Birka, invid Fyrisleden, i norra Uppland samt utmed Gästriklands södra kusttrakter kan därför indikera att det på dessa ställen funnits familjer som ingått vänskapsförbindelser med grupper på sydvästfinskt område. Att det under slutet på 800-talet och början på 900-talet ingicks allianser mellan grupper i Birka och Mälarenregionen och grupper på andra sidan Bottenviken förefaller rimligt inte bara utifrån den politiska oron i Mälarenregionen utan också med tanke på den omsvängning i fråga om kontakter som då skedde. Importföremål visar att tidigare västeuropiska förbindelser i Birka och Mälarenområdet vid denna tid ersattes med kontakter inom Östersjöregionen samt med långväga förbindelser som sträckte sig ända ner mot de kazariska och volga-bulgariska herraväldena och Kalifatet (t ex Ambrosiani 2002; Gustin 2004; Ambrosiani & Gustin 2015). I sydvästra Finland fanns grupper som hade potential att leverera betydande mängder högkvalitativt pälsverk från utmarkerna bortom bygderna. Dessa

grupper hade dessutom sedan länge kontakter med och kunskap om östliga regioner och färdvägar, vilket bör ha gjort dem till attraktiva allianspartners (Gustin in print b). Dessutom befann sig de sydvästfinska grupperna utanför Mälarenregionens etablerade sociala system men kunde ändå nås relativt säkert genom segelleder som sträckte sig från Roslagskusten och vidare österut över Åland och Skärgårdshavet. För de enskilda grupper och släkter i Mälarenområdet som behövde stärka maktpositionen i omvälvande tider borde allianser med pälsleverande och vapenbärande grupper i det närliggande sydvästfinska området därför ha varit av stor strategisk betydelse.

Tackord

Ett varmt tack till Johan Callmer och Mats Roslund som läst och kommenterat en tidigare version av denna text. Tack också till Riksbankens Jubileumsfond som möjliggjort arbetet med artikeln.

NOTER

- ¹ Begreppet ”insulär” betecknar här hela den brittiska ögruppen, det vill säga till områden som idag omfattar Storbritannien och Irland.
- ² Utöver bygelns avslutning kan framför allt även formen på bygeln samt ringspännets ornering variera.
- ³ Visserligen är typen vanlig i Baltikum där det även har påträffats halvfabrikat, men eftersom det finns ytterst få andra föremål från denna region i Birka utgör den inte sannolikt inte ursprungsområdet enligt Çinters (Çinters 1984:25). Frågan om var ringspännen med upprullande ändar tillverkats och när de började uppträda skulle dock behövas utredas närmare.
- ⁴ Typ VK4 enligt Çinters indelning och typ II:4 enligt Thålin (Çinters 1984; Thålin 1984).
- ⁵ Ett exempel på sådant föremål är det piggförsedda rundspännet. Ett annat exempel utgörs av likarmade fibulor (Kivikoski 1938:244; Kivikoski 1973; Çinters 1984:28). Flertalet av föremålen med piggar är dock sannolikt yngre än de äldsta piggförsedda ringspännen.
- ⁶ Gästrikland innefattas i studien då detta landskap ofta ses som nära knutet till Mälarenregionen under vikingatid. Landskapet har antagligen ingått i Roden eller Tiundaland och under vikingatid hörde det kulturellt närmare samman med Mälardalen än med Norrland (t ex Arbman 1933:22).
- ⁷ Se vidare tabell 1. I Uppland: 2 ex Grävsta, Skuttunge sn, 1 ex Västanå, Älvkarleby sn, 1 ex Ettinga, Östervåla sn, 1 ex Skeppersbergshagen, Krusenberg, Alsike sn. En avhuggen knopp till ett facetterat och piggförsett ringspänne föreligger dessutom från Sigtuna. I Gästrikland: 1 Järvsta, Valbo sn samt 1 ex Hemlingby, Norelund, Valbo sn.

- ⁸ Den avhuggna knoppen påträffades i Bj 1074. Den påträffades i en läderpung tillsammans med ett islamiskt mynt och en sfärisk vikt med platta poler (Arbman 1943:447).
- ⁹ Salmo har i sin genomgång visat att spännen av denna typ förekommer söder om Ladoga och att sammanlagt 10 exemplar tillvaratagits vid floderna Pasa och Wolchov. I Pskov finns ett exemplar och även från guv. Jaroslavl finns exemplar (Salmo 1956).
- ¹⁰ Från gravfältet Kvarnbacken föreligger sammanlagt sju ringspännen. Tre av dessa har piggförsedda knoppar. De härrör från gravar med svärd och/eller lansspetsar. I ytterligare en grav påträffades en avhuggen piggförsedd ändknopp (Kivikoski 1963:79, 110).
- ¹¹ Bj 478 och Bj 1053b.
- ¹² Bj 58a.
- ¹³ Bj 480 och Bj 954. Holger Arbman har betecknat Bj 954 såväl ”dubbelgrav?” som kvinnograv (Arbman 1943:377 respektive tabell i appendix). Av gravdokumentationen i *Birka I* att döma påträffades dock det piggförsedda ringspännet i närheten av ovala spännbucklor och smycken typiska för kvinnogravar. Det är därför troligt att det piggförsedda ringspännet tillhörde den gravlagda kvinnan.
- ¹⁴ Åtta ringspännen med piggförsedda knoppar har påträffats i Mälardalsområdet (exklusive Birka). I ett fall finns endast en knopp bevarad. Denna kommer från Sigtuna och det är troligt att den fungerat som en vikt precis som den avhuggna knoppen Bj 1074.
- ¹⁵ Arvid Enquist som var förtrogen med arkeologin i Gästrikland menar att graven bör uppfattas som en kvinnograv samt att den härrör från slutet av 900-talet eller början på 1000-talet (Enquist 1928:64). Grunderna för dessa antaganden är dock inte redovisade.
- ¹⁶ Grävstagravfältet var kraftigt sönderplöjt varför fyndsammanhangen kan vara problematiska.
- ¹⁷ Den enda av Birkagravarna innehållande ringspännen med piggförsedda knoppar som uppvisar ett dräktskick som skiljer sig tydligt från det mälardalska är Bj 1074. I denna grav hade de döda gravlagts bärande en kaftan samt ett bälte av orientalisk typ. Den begravde har ansetts vara en man med östeuropeisk bakgrund alternativt en skandinav som vistats i Rus’ (Arne 1914:222; Jansson 1986:105).
- ¹⁸ I den föremålsrika båtgraven i Hemlingby, Valbo sn, Gästrikland, påträffades det dock även ett annat föremål, utöver ringspännet, som tyder på kontakter österut. I graven fanns ett välbevarat kärl av östersjöfinsk typ. Dessutom påträffades en örslöv vars handtag föreställde en fågel med människohuvud. Holger Arbman menade att motivet uppvisade orientaliska influenser (Arbman 1933:24f.), ett antagande som kan anses som tveksamt.
- ¹⁹ Bland dessa allianser ingick även de som skapades genom fosterrelationer (t ex Gurevich 1968:135f.; Hermansson 2000:248).

REFERENSER

- Ambrosiani Björn. 2002. Osten und Westen im Ostseehandel zur Wikingerzeit. *Hait-habu und die frühe Stadtbildung in nördlichen Europa*. Eds. Brandt, K., Müller-Wille, M. & Radtke, C. Schriften des archäologischen Landesmuseums, 8. Neumünster. s. 339–348.
- Ambrosiani Björn & Gustin Ingrid. 2015. Small things and wide horizons from a Birka perspective. *Small Things and Wide Horizons. In Honour of Birgitta Hårdh*. Eds. Larsson, L., Ekengren, F., Helgesson, B. & Söderberg, B. Oxford. s. 229–236.
- Arbman Holger. 1933. En släktgrav från vikingatiden. *Från Gästrikland*. Red. Hedlund, K. Gävle. s. 3–28.
- Arbman Holger. 1943. *Birka I. Die Gräber. Text*. KVHAA. Stockholm.
- Arne Ture J. 1914. *La Suède et l'Orient*. Uppsala.
- Arwidsson Greta (Hrsg). 1984. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. KVHAA. Stockholm.
- Arwidsson Greta (Hrsg). 1986. *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. KVHAA. Stockholm.
- Arwidsson Greta (Hrsg). 1989. *Birka II:3. Systematische Analysen der Gräberfunde*. KVHAA. Stockholm.
- Arwill-Nordbladh Elisabeth. 2008. Aska och Rök. Om minne och materiell kultur i nordisk vikingatid. *Arkeologi och identitet. VIII Nordic TAG i Lund 2005*. Red. Petersson, B. & Skoglund, P. Acta archaeologica Lundensia. Series altera in 80, 53. Lund. s. 169–188
- Bratt Peter. 2008. *Makt uttryckt i jord och sten. Stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern*. Stockholm Studies in Archaeology 46. Stockholm.
- Carlsson Anders. 1988. *Vikingatida ringspannen från Gotland. Text och katalog*. Stockholm. Studies in Archaeology 8. Stockholm.
- Enquist Arvid. 1928. Nya fynd och undersökningar i Gestrkland. *Meddelande av Gestrklands Kulturhistoriska Förening 1928*. Red. Hedlund, K. Gävle. s. 47–70.
- Çinters Valdemärs. 1984. Der Ursprung der Ringspannen von östlichen Typ. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. Stockholm. s. 23–30.
- Gustin Ingrid. 2004. *Mellan gåva och marknad. Handel, tillit och materiell kultur under vikingatid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 34. Lund.
- Gustin Ingrid. in print a. Contacts, identity and hybridity. Objects from western Finland in the Birka graves. *Identity formation and Diversity in the Early Medieval Baltic and Beyond. Communicators and Communication*. Eds. Callmer, J., Gustin, I. & Roslund, M. Leiden.
- Gustin, Ingrid. in print b. Elites, Networks and the Finnish Connection in Birka.

- Gurevich, Aron. 1968. Wealth and Gift-Bestowal among the Ancient Scandinavians. *Scandinavica*, vol. 7, number 2. s. 126–138.
- Graham-Campbell James. 1984. Western influences on penannular brooches and ringed pins. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. KVHAA. Stockholm. s. 31–38.
- Habbe Peter. 2005. *Att se och tänka med ritual. Kontrakterande ritualer i de isländska sagorna*. Vågar till Midgård 7. Lund.
- Helms Mary. 1988. *Ulysses' Sail: An Ethnographic Odyssey of Power, Knowledge and Geographical Distance*. Princeton.
- Helms Mary. 1993. *Craft and the Kingly Ideal. Art, Trade and Power*. Austin.
- Hermansson Lars. 2000. *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens kultur i 1100-talets Danmark*. Avhandlingar från Historiska institutionen, Göteborgs universitet, 24. Göteborg.
- Jansson Ingmar. 1984. Ovale Schalenspangen. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. KVHAA. Stockholm. s. 45–57.
- Jansson Ingmar. 1986. Gürtel und Gürtelzubehör vom orientalischen Typ. *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. KVHAA. Stockholm. s. 77–108.
- Kirme Kaalu. 1986. *Eesti sõled*. Tallin.
- Kivikoski Ella. 1938. Studien zu Birkas Handel im östlichen Ostseegebiet. *Acta Archaeologica VIII*, 1937. København. s. 229–250.
- Kivikoski Ella. 1951. Hästskoformiga spännen i Finlands vikingatid. *Finskt museum* 58. s. 47–57.
- Kivikoski Ella 1963. *Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland*. Helsingfors.
- Kivikoski, Ella 1973. *Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text*. (Neuausgabe). Helsingfors.
- Lehtosalo-Hilander Pirkko-Liisa. 1982a. *Luistari I. The Graves*. SMYA - FFT 82:1. Helsingfors.
- Lehtosalo-Hilander Pirkko-Liisa. 1982b. *Luistari II. The Artefacts*. SMYA - FFT 82:2. Helsingfors.
- Lehtosalo-Hilander Pirkko-Liisa. 1982c. *Luistari III. The Finnish Viking Age Society*. SMYA - FFT 82:3. Helsingfors.
- Lehtosalo-Hilander Pirkko-Liisa. 1991. Le Viking finnois. *Finskt Museum*, 97, 1990. s. 55–70.
- Lehtosalo-Hilander Pirkko-Liisa. 2000. *Luistari IV. Luistari - A History of Weapons and Ornaments*. SMYA - FFT 107. Helsingfors.
- Ljungkvist John. 2006. *En hiar atti rikr. Om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder*. Aun 34. Uppsala.

Lucy Sam. 2005. Ethnic and Cultural Identities. *Archaeology of Identities: Approaches to Gender, Age, Status, Ethnicity and Religion*. Ed. Díaz-Andreu, M. London/New York. pp. 86–109.

Mauss Marcel. 1925. *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*. Paris.

Müller-Wille Michael. 1987. *Das wikingerzeitlicher Gräberfeld von Thumbby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde)*. Teil II. Offa-Bücher Band 62. Neumünster.

Ringstedt Nils. 1997. *The Birka Chamber-Graves. Economic and Social Aspects. An analysis based on quantitative methods*. Stockholm Archaeological Reports, Nr 32. Stockholm.

Roslund Mats. in print. One hundred and forty years of solitude? Social interaction between Baltic Finns and the Svear in the High Middle Ages (ca 800 to 1200). *Identity formation and Diversity in the Early Medieval Baltic and Beyond. Communicators and Communication*. Eds. Callmer, J., Gustin, I. & Roslund, M. Leiden.

Salmo Helmer. 1956. *Finnische Hufeisenfibeln*. SMYA - FFT 56. Helsinki. s. 7–106.

Serning Inga 1951. Ett intressant fornynd. *Norrbottnen*. Red. Beskow, H. Luleå. s. 128.

Sigurðsson Jón Viðar 2007. De vennlige Islendingene og den uvennlige kongen. *Vänner, patroner och klienter i Norden 900–1800*. Red. Hermansson, L. et al. Reykjavik. s. 81–100.

Stenberger Mårten. 1958. *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit. I Text*. KVHAA. Stockholm.

Tallgren Aarne Michaël. 1925. *Zur Archäologie Eestis 2*. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis, B8. 1. Dorpat.

Thunmark-Nylén Lena. 1983. Dräkt och dräktsmycken på Gotland under vikingatiden. *Gutar och vikingar*. Red. Jansson, I. Stockholm. s. 153–182.

Thunmark-Nylén Lena. 1984. Ringnadeln. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. KVHAA. Stockholm. s. 5–14.

Thunmark-Nylén Lena. 2006. *Die Wikingerzeit Gotlands III:1. Text*. KVHAA. Stockholm

Thålin Harry. 1984. Ringspangen. *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Hrsg. Arwidsson, G. Stockholm. s. 15–22.

Tsigaridas Glørstad Zanette. 2010. *Ringspennen og kappen. Kulturelle møter, politiske symboler og sentraliseringsprosesser i Norge ca. 800–950*. PhD- avhandling. University of Oslo.

Žulkus Vladas. 1997. Baltische Funde an den westlichen Ostseeküsten. *The Balts and their Neighbours in the Viking Age*. Eds. Kazakevičius, V. & Žulkus, V. Archaeologica Baltica 2. Vilnius. s. 165–188.

Österberg, E. 2007. *Vänskap – en lång historia*. Stockholm.